

SAKSBEHANDLER
Bodil Johanne Paulsen
Ingrid Melgård
Inger Johanne Rystad

VÅR REF.
17/00815-59

ARK. Forvaltningsarkivet
710.2

DERES REF.

INNVALGSTELEFON

DERES DATO

VÅR DATO
31.08.2020

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Mottakerliste

Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk i Suldal kommune - vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk i Suldal kommune datert 8. oktober 2018 som har vært på høring hos berørte parter og instanser. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk.
Foto: Erling Nystad, Statkraft Energi AS

VEDTAK:

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 jf. § 22, freder Riksantikvaren Hylen kraftverk, 92/3, og Saurdal pumpekraftverk, 40/6 og 41/2, i Suldal kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter følgende byggverk:

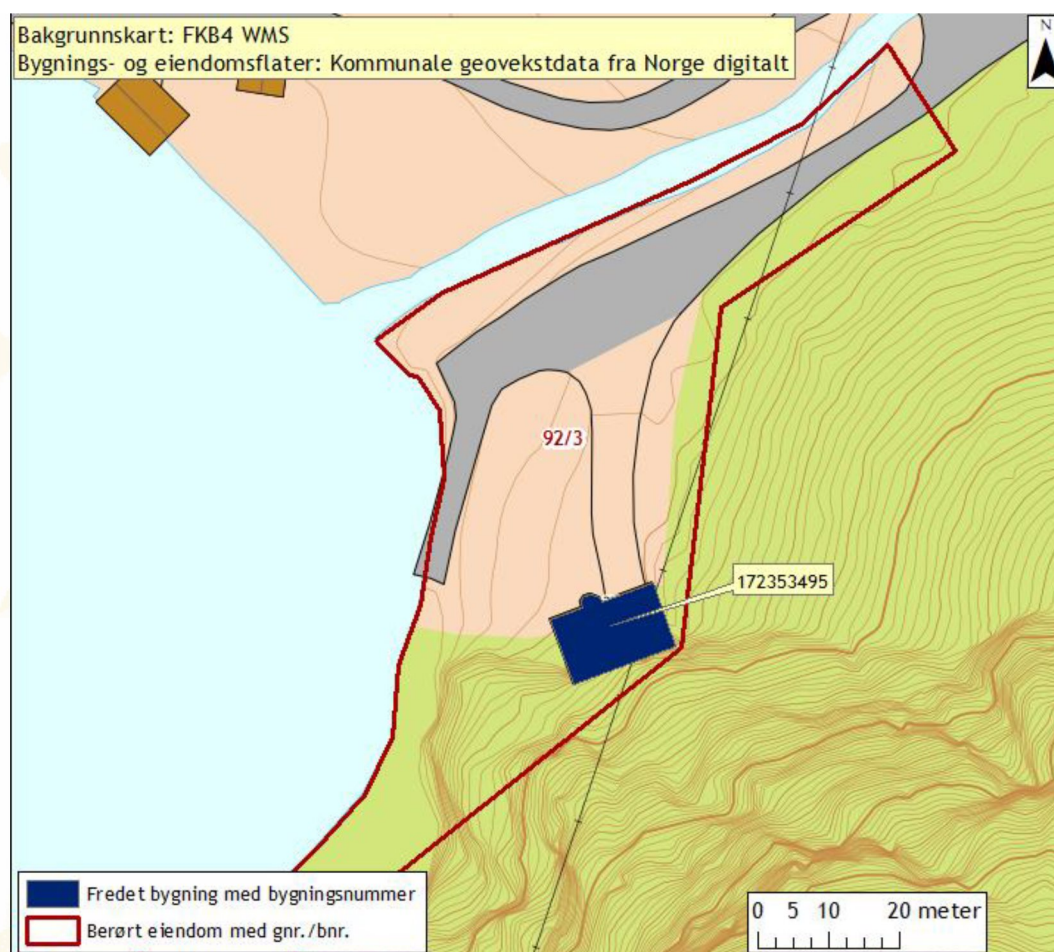
Hylen kraftverk

- Portalbygningen, bygningsnummer 172353495, AskeladdenID 239257

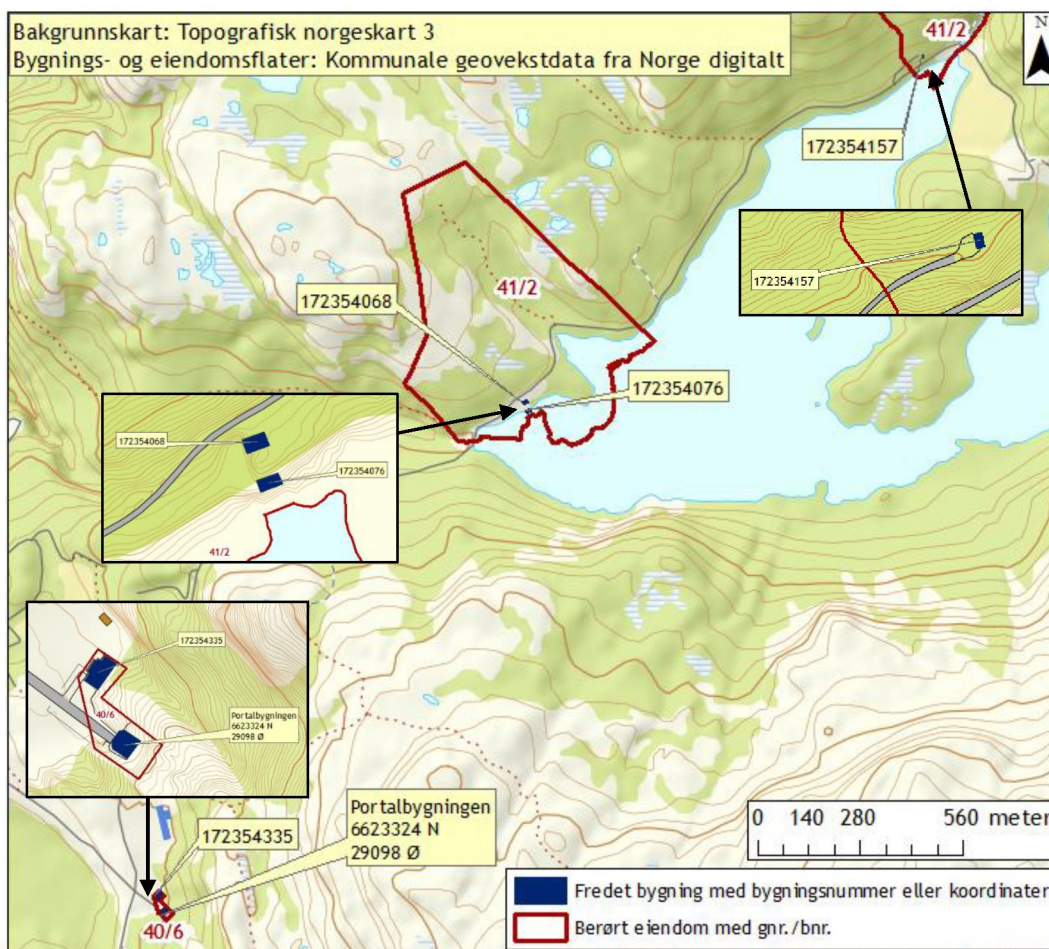
Saurdal pumpekraftverk

- Nødstrømsaggregatshuset, bygningsnummer 172354335, AskeladdenID 239260-1
- Portalbygningen, koordinater 6623324N, 29098Ø, AskeladdenID 239260-2
- Inntakshuset, bygningsnummer 172354068 og 172354076, AskeladdenID 239260-3
- Lukehuset, bygningsnummer 172354157, AskeladdenID 239260-4

Fredningen omfatter bygningenes eksteriører og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk og overflatebehandling og detaljer som vinduer, dører, og listverk.

Fredningskart for Hylen kraftverk, utarbeidet av Riksantikvaren.

Fredningskart for Saurdal pumpekraftverk, utarbeidet av Riksantikvaren.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å sikre to av kraftverkene i Ulla-Førreutbyggingen som kulturhistoriske og arkitektoniske viktige eksempler på den store satsingen på vannkraftverk i andre halvdel av 1900-tallet. Ulla-Førre var Nord-Europas største utbygging på 1970- og 80-tallet og omfattet flere vassdrag i Rogaland og Agder-fylkene.

Fredningen av bygningenes eksteriør skal sikre bygningenes arkitektur. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Hylen kraftverk

Formålet med fredningen av Hylen kraftverk er å sikre portalbygningen av høy arkitektonisk kvalitet og å ivareta et representativt vannkraftverk fra tidlig 1980-tall.

Saurdal pumpekraftverk

Formålet med fredningen av Saurdal pumpekraftverk er å sikre et særpregt kraftverk med en dobbeltfunksjon som pumpe- og produksjonskraftverk, det største i sitt slag i Norge. Fredningen skal videre sikre et kraftverk av høy arkitektonisk kvalitet fra tidlig 1980-tall.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i

tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
3. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør eller konstruksjon. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.
4. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
5. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.

Følger av fredningen

Lovhenvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17 og 18 samt ovennevnte fredningsbestemmelse.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete kulturminner. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og -materialer samt detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Hylen kraftverk

Kraftverket er bygget i fjell slik at det bare er portalbygningen som ligger i dagen. Kraftverket ble satt i drift i 1981, og utnytter et fall på 68 meter fra Suldalsvatnet til havnivå i Hylsfjorden.

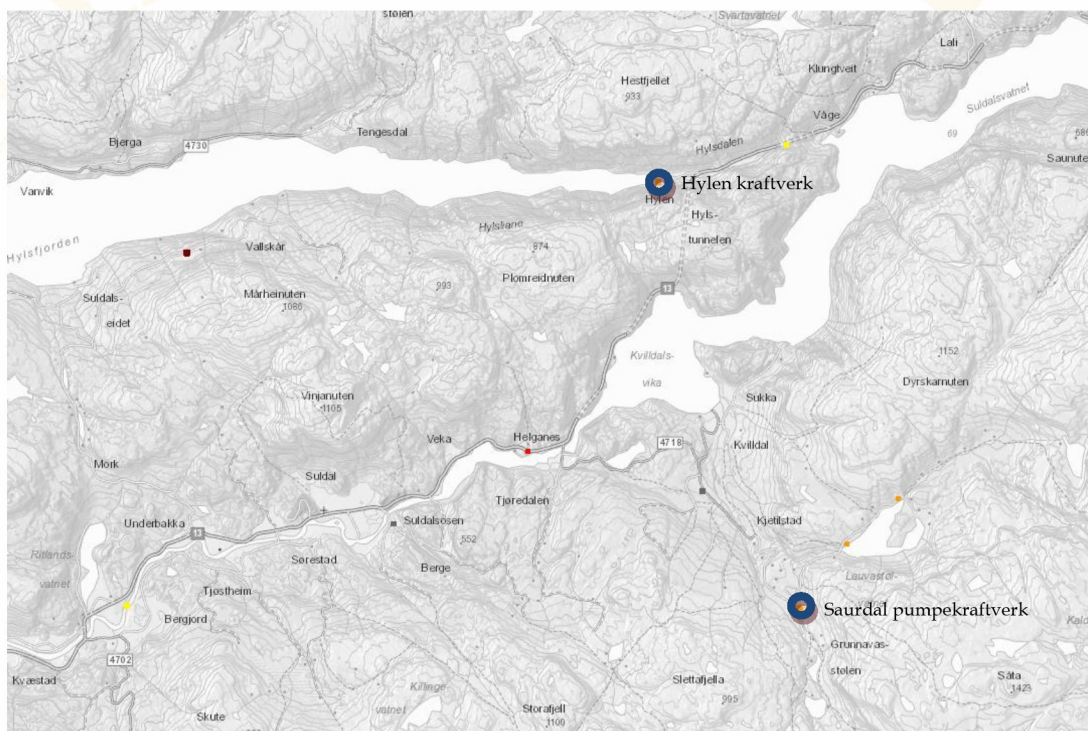
Portalbygningen er oppført i koksgrå plasstøpt betong med et fremstikkende, avrundet trappehus som skille mellom innkjøringsporten og kontorfløyen. Portalbygningen på Hylen har en utforming som, til en viss grad, kan sammenlignes med en ubåt. En slik utforming av bygninger har paralleller tilbake til norsk kraftverksarkitektur, med fartøylignende trekk, som inspirerte mange funksjonalistiske arkitekter tidlig på 1900-tallet. Arkitekt er Egil Sorteberg.

Saurdal pumpekraftverk

Saurdal pumpekraftverk er bygget i fjell, men med nødstrømsaggregatbygning, portalbygning, inntakshus og lukehus i dagen. Bygningene ligger med noe avstand mellom seg, men bygningene utgjør likevel en større helhet og sammenheng grunnet et samstemt formspråk og sin tekniske og funksjonelle sammenheng. Kraftverket ble satt i drift i 1985-1986 og utnytter vannressursene og fallet fra Blåsjø, som er Norges største vannreservoar.

Kraftverket er et eksempel på modernistisk 1980-talls arkitektur i plasstøpt betong. Nødstrømsaggregatbygningen er en enkel, lav bygning i dypgrå, plasstøpt betong under lavt, flatt og gresskledd pulttak. En lav murvegg forbinder den med portalbygningen inn til adkomsttunnelen. Portalbygningen har en fremtrukken baldakin, med ventilrasteret foran luftinntaket som et bånd, over selve portbladet. Inntakshuset har en triangulær form som ender i et avrundet møne (mot vannet), og et bakre, noe høyere bygg, i samme utforming. De avrundete mønene er forbundet med en myk bue og noe som gir bygget en særegen form. Lukehuset har samme form som inntakshuset. Bygget er oppført i plasstøpt betong. Lukehuset er det eneste synlige tegn på tekniske anlegg i fjellet under. Arkitekt er Egil Sorteberg.

For nærmere beskrivelse av kulturminnene vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk er begge kraftverk fra Ulla-Førre-utbyggingen på 1980-tallet. De ligger i samme kommune, i Suldal, men ligger spredt på forskjellige steder. Selv om de er to enkeltstående kraftverk har de likevel en klar sammenheng i og med at de er fra samme utbygging, og derfor er disse fredet i samme vedtak.

Ulla-Førreutbyggingen

Ulla-Førre er til d.d. en av Norges siste store kraftutbygginger og er en viktig referanse i norsk vannkraftshistorie. Den omfatter fellesutbygging av en rekke vassdrag og i alt fem kraftverk. De fem kraftverkene i Ulla-Førre anlegget er: Hylen, Kvilldal, Saurdal, Stølsdal og Hjorteland. To av disse kraftverkene er nå fredet: Hylen og Saurdal.

Grunnet utbyggingens høye prestisje i samtiden og dets store økonomiske betydning fikk Hylen og Saurdal kraftverk bygningselementer av høy teknisk, arkitektonisk og bygningsteknisk kvalitet. Egil Sorteberg var arkitekt for både Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk. Hylen og Saurdal ble bygget under «den kalde krigen» og sikkerhets- og beredskapsaspektet er tydelig ved at det er maskingeværluker i portalbygget.

Hylen kraftverk

Hylen kraftverk er et representativt eksempel på norske vannkraftverk fra tidlig 1980-tall. Portalbygningen som ligger i dagen har høy arkitektonisk verdi og inngår i en moderne kraftverkshistorisk helhet. Hylen har en spennende arkitektonisk utforming. Eksteriøret på portalbygningen er i koksgrå plasstøpt betong med trappehuset avrundet og fremskutt i forhold til innkjøringsporten og kontorfløyen, som tårnet på en ubåt. Portalbygningens utforming kan spores tilbake til den norske kraftverksarkitekturen tidlig på 1900-tallet, der de den gang nye transportmidlene inspirerte mange funksjonalistiske arkitekter.

Saurdal pumpekraftverk

Saurdal har stor teknologisk og vannkraftshistorisk interesse. Kraftverket er fra tidlig 1980-tall og utgjør et moderne kraftshistorisk kulturmiljø med portalbygning og kraftstasjon i fjell samt inntakshus og lukehus i samme område.

Bygningene har arkitektonisk verdi som representant for 1980-talls modernisme. Dette forsterkes av at alle bygningene på kraftverket har et gjennomført arkitektonisk formspråk. Inntaksbygget utgjør sammen med de andre bygningene et helhetlig, moderne, 1980-talls kraftverkshistorisk kulturmiljø.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift 15. februar 2019 nr. 127 om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Kraftverkene, og bygningene, eies av Statkraft, Agder Energi, Lyse As og Skagerak Energi. Statkraft sin eierandel er i underkant av 72%. Lukehuset og inntakshuset på Saurdal pumpekraftverk ligger på privat grunn, eid av Åsmund Bakka.

I Suldals kommuneplan fra 2015 (Kommuneplan for Suldal 2015-2024, 17.3.2015), ligger kraftverkene i LNRF-område. I tillegg ligger Saurdal pumpekraftverk i nasjonalt villreinområde.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturminneforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter for de berørte eiendommene.

For Saurdal kraftverk er det ikke registrert sårbare eller truede arter i området omkring den foreslåtte fredete bygningen.

For Hylen er det registrert følgende:

Skjeggknoppurt (*Centaurea phrygia pseudophrygia*) - kritisk truet

Vipe (*Vanellus vanellus*) - sterkt truet

Det er registrert naturområde for villrein ved Hylen og Saurdal.

Riksantikvaren vurderer at fredningen verken vil komme i konflikt med naturverdier eller påvirke naturmangfoldet i negativ retning.

Bakgrunn for fredningen

Bakgrunnen for fredningen er Landsverneplanen for Statkraft 2013, som er en kulturminnefaglig vernevurdering av vannkraftverk tilknyttet Statkraft. Landsverneplanen ble utarbeidet av Statkraft i samråd med NVE (i perioden 2008-2010) og Riksantikvaren.

For å sikre historisk og geografisk bredde og representativitet er utvalget i landsverneplanen vurdert ut fra fasene i norsk kraftutbygging, med momenter som energipolitikk, elektrisitetsproduksjon både til industri og alminnelig forsyning, teknologisk utvikling, arkitektur og geografisk beliggenhet.

Landsverneplanen danner grunnlaget for fredning i samsvar med kulturminneloven. Normalt fredes eiendommene i landsverneplan ved forskrift etter kulturminneloven § 22a. Hylen kraftverk og Saurdal pumpekraftverk er i landsverneplanen vurdert i verneklasse 1, fredning. Fordi eierskapet ikke er 100% i statlig eie, kan ikke kraftverkene fredes ved forskrift, og fredes derfor ved enkeltvedtak etter kulturminneloven § 15.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart av fredning

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1 meddelt eierne, fylkeskommunen og kommunen i brev av 10. april 2018. Samtidig ble dette kunngjort i avisene Suldalsposten (11. april 2018) og Ryfylke (10. april 2018)

Det kom inn én (1) merknad til melding om oppstart.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE)

NVE er positive til fredningen av Hylen og Saurdal kraftverk. Før det foreligger forslag til fredningsbestemmelser vil de på dette tidspunktet påpeke at fredningene generelt må ta hensyn til drift, vedlikehold og sikkerhet ved anleggene.

Fredningsforslag og offentlig ettersyn

Riksantikvaren utformet deretter fredningsforslag, og dette ble i samsvar med kulturminneloven § 22 nr.2 sendt på høring til berørte parter 8. oktober 2018. Samtidig ble det kunngjort at fredningsforslaget var lagt ut til offentlig ettersyn i avisene Ryfylke (12. oktober), Suldalsposten (17. oktober) og i Norsk lysningsblad (8. oktober). Frist for merknader var 20. november 2018.

Det kom inn én (1) merknad til høringen av fredningsforslaget.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE)

Fredningen må generelt ta hensyn til drift, vedlikehold og sikkerhet ved anleggene. NVE forvalter forskrift om sikkerhet ved vassdragsanlegg (damsikkerhetsforskriften). Hylen og Saurdal kraftverk har dammer og vannveier underlagt damsikkerhetsforskriften. Vannveiene til Hylen og Saurdal er ikke klassifisert etter gjeldene regelverk ennå, men de vil være omfattet av damsikkerhetsforskriften. Portalbyggene vil ikke være omfattet av damsikkerhetsforskriften (dvs er ikke definert som et vassdragsanlegg). Lukehus, inntakshus og nødstrømsaggregatet er heller ikke omfattet av damsikkerhetsforskriften, men «innmaten» i disse husene kan være omfattet. Inntaksluke er en del av vannveien og det samme gjelder nødstrømsaggregatet dersom dette skal betjene luker eller ventiler i vannveien. Selv om vassdragsanlegg i vannveien tilknyttet Hylen og Saurdal kraftverk blir fredet, må også kravene i damsikkerhetsforskriften kunne oppfylles. Det vil si at luker og andre komponenter i vannveien må kunne overvåkes, revurderes, vedlikeholdes og eventuelt oppgraderes i samsvar med damsikkerhetsforskriften.

Riksantikvarens kommentar

Fredningen skal ikke være til hinder for oppfyllelse av krav og pålegg som følger av annet lovverk, forutsatt at tiltaket ikke er i strid med fredningens formål og fredningsbestemmelsene for øvrig. Forvaltningsmyndigheten behandler dette gjennom dispensasjonssøknad for begrunnede nødvendige sikkerhetstiltak som følger av drift, så lenge det ikke er et vesentlig inngrep. Forvaltningsmyndigheten må varsles i god tid før tiltak iverksettes. Forholdet til annen lovgivning må løses konkret i hvert enkelt tilfelle. Denne problemstillingen gjelder i større eller mindre grad alle byggverk som er fredet, og Riksantikvarens erfaring er at dette løses i hvert enkelt tilfelle.

Behandling i kommunestyret

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt kommunen i brev av 8.1.2019. Kommunestyret behandlet saken i møte 19.03.19, sak 020/19.

Kommunestyrets vedtak:

Suldal kommune er positiv til at portalbygningen til Hylen kraftverk, og Saurdal pumpekraftverk vert freda etter kulturminnelova. Saurdal pumpekraftverk omfattar Nødstraumsaggregatet, portalbygningen, inntakshuset og lukehuset.

Det må vera eit vilkår at fredinga tek omsyn til drift, vedlikehald og tryggleik. Også krava i damsikkerhetsforskrifta må kunna oppfyllest.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Geiran
riksantikvar

Turid Kolstadløkken
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg: Fredningsdokumentasjon

Kopi til: NVE - Norges vassdrags- og energidirektorat, Postboks 5091 Majorstua, 0301 Oslo/ Fortidsminneforeningen, Dronningens gate 11, 0152 OSLO / Rogaland fylkeskommune, Postboks 130 sentrum, 4001 STAVANGER/ Suldal kommune, Eidsvegen 7, 4230 SAND / Nærings- og fiskeridepartementet, Postboks 8090 Dep, 0032 OSLO / Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO

Mottaker: Agder Energi, Serviceboks 603 4606 KRISTIANSAND S / Lyse Energi AS, Postboks 8124 4069 STAVANGER / Skagerak Energi, Postboks 80 3901 PORSGRUNN / Sunnhordland Kraftlag AS, Postboks 24 5401 STORD / Statkraft AS, Postboks 200, 0216 OSLO